

**PAMAWASE PAMACA SAJRONE KUMPULAN WACAN BOCAH AJA NJAGAKAKE
ENDHOGE SI BLOROK ANGGITANE UMI KUNTARI**

E-JOURNAL

**Dening:
ANISA KARTIKO PUTRI
16020114007**

**UNIVERSITAS NEGERI SURABAYA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
JURUSAN BAHASA DAN SASTRA DAERAH**

2020

**PAMAWASE PAMACA SAJRONE KUMPULAN WACAN BOCAH AJA NJAGAKAKE
ENDHOGE SI BLOROK ANGGITANE UMI KUNTARI**

Anisa Kartiko Putri

S-1 Jurusan Pendidikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya
anisaputri16020114007@mhs.unesa.ac.id

Latif Nur Hasan, S.Pd., M.Pd.

Dhosen Jurusan Pendidikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Wacan bocah kanthi irah-irahan “*Aja Njagakake Endhoge Si Blorok*” anggitane Umi Kuntari mujudake crita cekak isine ngenani bocah-bocah minangka ‘karya pinilih’. Saliyane kuwi, critane wacan bocah kasebut bisa narik kawigatane pamaca. Andharan kasebut mujudake sawijining alasan panliten ngenani *resepsi* iki dianakake. Saliyane kuwi, panliten ngenani *resepsi* sasuwene iki mung winates, mula prelu dianakake panliten kaya mangkono. Punjering panliten iki yaiku ngenani unsur pambangune crita, sarta ngenani panampa lan pamanggihe pamaca adhedhasar daya *intelektual* lan *emosional* marang ANESB. Tujuwan panliten iki yaiku njlentrehake uga ngandharake ngenani wujud unsur pembangunan, ngenani panampa lan panangkepe pamaca adhedhasar daya *intelektual* sarta *emosional* marang ANESB. Paedahe kaajab bisa menehake gambaran utawa kawruh marang pamaca sawise maca panliten iki. Teori kang digunakake yaiku teori *resepsi*, lan tintingan struktural minangka panyengkuyunge. Methode kang digunakake yaiku metode dheskriptif. Teknik kang digunakake nglumpukake dhata yaiku wawancara, nyebar kuisinoner, teknik nengeri, lan teknik nyathet. *Reseptor* yaiku pamaca kang menahi pambiji lan pamanggih marang ANESB kang wis disebarake dening panliti. *Reseptore* yaiku siswa kelas V SDN Mojokusumo cacah ana 25 bocah. Dhata kang diolehake saka asil wawancara lan kuisinoner marang *reseptor*, asile wujud analisis unsur *intrinsik* saka ANESB, wujud saka panampa lan panangkepe *reseptor*. Dhata kang wis diolehi, diklompokake adhedhasar dayane *reseptor*, yaiku daya *intelektual* lan *emosional*. Asil saka panliten iki, yaiku jalaran kabeh *reseptor* bisa mangsuli, mahami uga mangerteni apa kang dadi isine wacan bocah ngenani unsur instrinsik. Mula, ora kleru nalika wacan bocah ANESB diarani cocog karo kriteria wacan bocah.

Tembung wigati : Resepsi Pamaca, Unsur Pambangun, Wacan Bocah

PURWAKA

1.1 Landhesan Panliten

Karya sastra kuwi karya kang diasilake saka pamikiran, idhe, gagasan kreatif dening pangripta lan diwujudake lumantar basa. Ora mung andharan kaya mangkono, nanging karya sastra kuwi mujudake karya kang wis ditulis dening sastrawan minangka karya sastra lan bisa ditrima neng masarakat utawa pamaca minangka karya sastra. Sastra uga nduweni sesambungan marang panguripane manungsa, mula saka kuwi sastra ora bisa owah saka jagade manungsa. Wellek lan Warren (1995:109) njlentrehake yen sastra kuwi nyritakake ngenani urip lan panguripan kang lumrah ana ing bebrayan, lan kahanan-kahanan sosial tartamu. Kahanan sosial kasebut kuwi bisa arupa tata carane adaptasi manungsa marang komunitas neng kelompok tartamu, gegayutane manungsa karo kaluwargane, lingkungane, kagiyatan-kagiyatan kalembagaan sosial, kayata ekonomi, agama, politik kang ana sajrone bebrayan lan sapanunggalane. Mula saka adharan kasebut, yen sastra kuwi minangka salah sawijine sarana kanggo nularake idhe sajrone masarakat. Sastra uga bisa digawe dening

sakabehe masarakat kanthi nduweni pamikiran kang maneka warna.

Karya sastra kuwi nduweni maneka warna jinise yaiku ana karya sastra fiksi lan non fiksi, uga ana karya sastra lama lan *modern*. Salah sawijine wujud saka kasya sastra fiksi yaiku sastra anak. Nurgiyantoro (2005) ngandharake ngenani sastra anak yaiku sastra kang kanthi emosional psikologis bisa ditanggapi lan dimangerteni dening anak kang tuwuh saka fakta konkret kang bisa diimajinasekake. Sastra anak kuwi digawe kanggo dinikmati karo bocah-bocah, senadyan kadang uga ana pawongan dewasa melu maca sastra anak mung kanggo panglipur utawa keperluan liyane. Sastra anak kuwi ora mung ditulis dening bocah-bocah, nanging pawongan dewasa uga bisa nulis utawa ngripta sastra anak amarga uga tau ngalami fase bocah. Wigatine saka sastra anak yaiku saka nggawene nggunakake sudut pandange bocah-bocah, saengga gampang dimangerteni karo bocah-bocah minangka objek kang utamane sastra anak. Objek kang digunakake sajrone panliten iki yaiku bocah-bocah kang umure 7-12 taun, amarga wis bisa mikir kanthi abstrak lan

bisa mungkasi masalah. Saliyane kuwi, bocah uga wis nduweni pamikiran kanthi ilmiah, pamikiran kanthi teoritis sarta seneng medharake panemu.

Sastra anak kuwi wigati banget amarga bisa mangribawani saperangan aspek kauripan nalika dewasa. Saperangan ing antarane yaiku ngenani pangrembakan *emosional*, pangrembakan *intelektual*, pangrembakan *imajinasi*, tuwuhe pangrasa sosial lan sing pungkasan tuwuhe pangrasa *etis* uga *religius*. Lumantar crita kang diandharake tumrap bocah-bocah nalika arep turu utawa nalika mbutuhake saperangan crita. Mula saka kuwi bocah bakal ngrembaka kanthi trep karo rangsangan kang wis diandharake sajrone karya sastra kasebut. Sastra anak kuwi ora mung dadi panglipur, nanging uga bisa ndhidhik uga dadi patuladhan tumrap bocah-bocah supaya dadi luwih becik lumantar isi crita kang wis diripta dening pangripta.

Sastra anak kuwi nduweni maneka warna jinis. Jinise sajrone karya sastra anak kuwi miturut Lukens (2003:30) ana lima, ing antarane yaiku fiksi, non fiksi, sastra tradhisional, geguritan lan komik. Kalima jinis sastra anak kasebut kuwi padha-padha ngrembug ngenani anak lan lingkungane. Jinis sastra anak kang kalebu karya sastra fiksi yaiku bisa arupa prosa utawa gancaran. Salah sawijine yaiku kang awujud wacan bocah.

Wacan bocah yaiku salah sawijine wacan kang sajrone kuwi ngemot ngenani crita-crita anak. Isine kuwi ngenani nilai-nilai moral uga piwulang tumrape anak. Wacan bocah kuwi biyasane nggambarake ngenani panguripan ing dunyane bocah-bocah, isine uga diripta saka panguripan utawa masalah manungsa liya kang dindharake sajrone karya sastra, uga ana sing diripta adhedhasar crita fiksi. Wacan bocah kuwi diripta kanthi ndeleng kasunyatan utawa fiksi, mesthine padha-padha nduweni amanat utawa pesen kang kinandhut sajron crita. Salah sawijine wacan bocah kuwi yaiku wacan bocah anggitane Umi Kuntari kakumpulake dadi siji antologi kanthi irah-irahan *Aja Njagakake Endhoge si Blorok* sabanjure dicekak ANESB. Antologi wacan bocah kasebut ngandhut piwulang-piwulang kang becik ing saben critane. Wacan bocah iki nyritakake ngenani bocah kang wis diwenehi pangling karo ibune yen aja njagakake endhoge si blorok kang ateges aja njagakake samubarang kang durung mesthi diolehi. Wacan bocah ANESB diteliti amarga critane kuwi bisa narik kawigatene pamaca. Saliyane kuwi, wacan bocah kasebut durung tau ana kang nliiti. Wacan bocah kasebut bakal diteliti kang adhedhasar teori *resepsi*, amarga saliyané dadi karya pinilih uga ngandhut bab-bab kang narik kawigaten kang bisa nuwuhake kesan lan tanggapan saka pamacane.

Panyerat utawa pangripta ing sajrone wacan bocah ANESB yaiku Umi Kuntari. Umi Kuntari lair ana ing Bantul, 23 Februari 1976. Sawise ngrampungake

pasinaon ing SMAN 2 Bantul, Jurusan Fisika ing taun 1993, banjur dheweke kuliyah ana ing Universitas Gadjah Mada ing Fakultas Sastra, Jurusan Sastra Nusantara utawa Sastra Daerah lan kasil lulus ing taun 1998 kanthi biji kang apik. Panjenenganipun wiwit kuliyah kuwi wis aktip ing panliten-panliten sarta jarwakake naskah-naskah kuna, ing antarane naskah-naskah Kraton Ngayogyakarta-Surakarta, naskah-naskah Pakualam, Babad Mangir, Serat Kandhaning Ringgit Purwa, lan saperangan Serat Centhini. Saliyane kuwi, Panjenenganipun uga wis nerbitake buku-buku ing antarane *Resep Spesial Masakan Nusantara* (2009), *Kata-kata Super, Motivasi Bijak Leluhur Jawa* (2010), *Resep Masakan Spesial Tahu Tempe* (2010), sarta Tuntunan Sesorah lan Mranatacara. Dene prestani kang tau digayuh yaiku juwara 1 *Lomba Menulis Cerkak Guru SMA se-DIY* (Dinas Kebudayaan DIY, 2009), juwara 2 *Menulis Novel Berbahasa Jawa se-Jawa* (UNY, 2011), juwara 1 *Menulis Dongeng Berbahasa Jawa se-DIY* (BPAD DIY, 2012), juwara 1 *Menulis Cerita Berbahasa serta Beraksara Jawa se-DIY* (BPAD DIY, 2012), sarta juwara harapan *Menulis Geguritan se-DIY* (Sekolah Pasca Sarjana UGM, 2012).

Pamaca kuwi bageyan kang paling wigati tumrap sastrawan uga wigati neng karya sastra, amarga tanpa anane pamaca kuwi uga ora bakal ana kang bakal maca karya sastra kang wis ditulis dening sastrawan. Ora mung kuwi, nanging yen ora ana pamaca uga ora bakal ana karya sastra, amarga sastrawan uga ora bakal nggawe karya sastrayen ora ana pawongan kang maca karya sastra kasebut. Mula saka kuwi, anane pamaca kuwi wigati banget tumrap sastrawan lan karya sastra, amarga lorolone kuwi nduweni sesambungan kang raket.

Pamaca kuwi bisa mangribawani sajrone ngapresiasi karya sastra. Salah sawijine wujud apresiasine yaiku menèhi pambiji uga menèhi teges (*makna*) sajrone karya sastra. Saliyane kuwi, presepsine utawa panampane pamaca kuwi bisa tuwuh saka tingkatane macane sajrone karya sastra kasebut. Ana maneka warna tingkatan macane yaiku ana pamaca sastra kang awam, pamaca awam kuwi bakal nampa karya sastra karo keawamane, uga ana pamaca kang sastrawan nampa karya sastra karo *skemata* kesastrawanane, saliyané kuwi uga ana pamaca kang nampa karya sastra adhedhasar pengalamane sajrone proses kreatip lan kang pungkasan pamaca kang maca karya sastra adhedhasar pambiji apik uga alane utawa kasil-orane (*kritik*) marang karya sastra. Ora mung kuwi, nanging uga ana pamaca kang asale saka kalangan *akademisi* nampa karya sastra dening *skemata* teori sastra kang wis ditampa marang pamaca (Siswanto, 2008:98). Andharan kuwi laras karo teori kang bakal kaandharake sajrone panliten iki. Teori kang bakal kaandharake yaiku

teori *resepsi* sastra. *Resepsi* sastra yaiku kajian kang nyinaoni kepriye pamaca kuwi menahi teges (*makna*) tumrap karya sastra kang diwaca. Saka andharan kasebut, bisa dimangerteni kepriye reaksi utawa *respon* lan pamanggihe kang diwenehake tumrap karya sastra kasebut. Andharan kang kaya mangkono laras karo andharane Widyanissa (2016:1), *resepsi* sastra yaiku *aliran* sastra kang nduweni teks sastra lan nggatekake kalungguhane pamaca minangka kang menahi teges (*makna*) lan pamanggihe tumrap karya sastra.

Panliten kanthi irah-irahan “*Pamawase Pamaca Sajrone Kumpulan Wacan Bocah Aja Njagakake Endhoge Si Blorok Anggitane Umi Kuntari*” nggunakake teori *resepsi* sastra lan tingingan struktural minangka panyengkuyunge, dene kang dadi objek sajrone panliten iki yaiku pamaca saka bocah-bocah kelas V SDN Mojokusumo. Babagan kang bakal dionceki sajrone panliten iki yaiku ngenani pamawas utawa *respon*, pananggap uga panampane pamaca sajrone karya sastra. Mula saka kuwi, panliti milih irah-irahan kang kaya mangkono amarga trep karo babagan kang wis diandharake.

1.1 Punjering Panliten

Adhedhasar andharan ing dhuwur, kang dadi punjering panliten iki yaiku:

1. Kepriye wujud unsur pembangun sajrone wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari?
2. Kepriye panangkep lan panampa intelektuale siswa kelas V SDN Mojokusumo sajrone wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari?
3. Kepriye panangkep lan panampa emosionale siswa kelas V SDN Mojokusumo sajrone wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari?

1.2 Tujuwan Panliten

Adhedhasar punjering panliten ing ndhuwur bisa nuwuhake tujuwan. Tujuwan sajrone panliten iki yaiku bisa njlentrehake uga ngandharake ngenani wujud saka unsur pembangun sajrone wacan bocah ANESB. Saliyane kuwi, bisa njlentrehake uga mangerteni ngenani panangkep lan panampa saka *intelektual* sarta *emosiomale* siswa kelas V SDN Mojokusumo ngenani unsur pembangun sajrone wacan bocah ANESB.

1.3 Paedahe Panliten

Saka asil panliten iki kaajab bisa menahi paedah praktis. Paedah praktise yaiku bisa menehake gegambaran utawa kawruh marang pamaca sawise maca panliten iki. Panliten kuwi, sejatine kudu duweni paedah utawa bab anyar tumrap pamaca. Ora mung

kuwi, uga bisa menahi gambaran tumrap pamaca kang pernah ngalami kadadayan kaya sajrone crita wacan bocah. Asile panliten iki, kaajab bisa dadi rujukan utawa pembanding panliten liya kang sejenis. Saliyane kuwi, uga kaajab pamaca bisa nambahi *kosa kata* saka wacan bocah kasebut kang digunakake ing panguripan saben dinane.

1.4 Watesane Panliten

Panliten iki nлити ngenani unsur pembangun wacan bocah kang nggunakake teori *resepsi* sastra. Objek kang digunakake sajrone panliten iki, yaiku wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari. Teori *resepsi* sastra kuwi kanggo weruhi *respon* uga tanggapan utawa pamanggih pamaca tumrap wacan bocah kasebut.

1.5 Panjletrehe Tetembungan

Panjletrehan tetembungan iki kanggo menahi gambaran ngenani njlentrehake bab-bab kang dianggep manjila. Bab-bab kang magepokan karo panliten iki bakal kaandharake ing ngisor iki.

(1) Wacan Bocah

Aminuddin (sajrone Winarni, 2014:15) ngandharake ngenani wacan bocah yaiku karya sastra kanthi rancangan saben pada kanthi unsur panggonan, wektu, swasana, kadadayan, alur, paraga kang adhedhasar tema crita tartamtu kanthi pikoleh pamikiran kang imajinatif.

(2) Struktural

Endraswara (2006:51) ngandharake menawa tingingan struktural kuwi luwih nengenake neng relasi antarane unsur kang mbangun karya sastra kasebut.

(3) Resepsi sastra

Pradopo (2010:208) yen *resepsi* sastra yaiku ilmu ngenani kaendahan kang dilandhesake marang pamawase utawa response pamaca tumrap karya sastra kang wis diripta dening pangripta.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Bab iki bakal ngandharake ngenani tingingan kapustakan kang digunakake sajrone panliten iki. Tingingan kapustakan iki kasusun saka buku-buku sarta artikel kang digunakake kanggo nyengkuyung panliten iki. Saliyane kuwi, bab-bab kang ana gegayutane karo panliten iki. Andharan kang ana ing sajrone bab iki yaiku, panliten saemper, lan konsep teori kang bakal digunakake sajrone panliten iki.

2.1 Panliten Sadurunge kang Saemper

Panliten iki ngenani wacan bocah lan resepsi sastra sejatine dudu panliten kang anyar, nanging sajrone panliten iki kang padha mung teori kanthi objek kang beda. Panliten saemper karo panliten iki bakal kaandharake ing ngisor iki.

(1) Zuni Mardiyana (2009) kanthi irah-irahan “*Resepsine Pamaca Marang Cerkak Bingkisan Lebaran Saka Pak Bupati*”. Sajrone panliten kang wis diandharake Zuni kuwi ngenani panampane pamaca sarta panangkepe pamaca sajrone cerkak CBLMB saka kalawarti *Jaya Baya* no.33 taun 2004 anggitane Mbah Brintik. Sajrone panlitene Zuni kuwi merang dadi loro ngenani wujud panampane pamaca lan panangkepe pamaca kang adhedhasar daya *intelektual* lan *emosionale* pamaca. Zuni sajrone panlitene kuwi njupuk *reseptor* saka mahasiswa Jurusan Pendidikan Basa Jawa UNESA kang ana rolas cacahé.

(2) Panliten saliyané kang saemper yaiku “*Pitutor Sajrone Kumpulan Wacan Bocah Hadhiah Paling Endah Anggitane Ardini Pangastuti BN (Tintangan Stukturalisme Genetik)*” dening Qurrotul A’Yun (2018). Sajrone panliten kang wis diandharake Qurrotul kuwi ngenani pitutor kang becik tumrap bocah modern kang akeh nyekel hape tinimbang maca buku sajrone kumpulan wacan bocah kanthi irah-irahan “*Hadhiah Paling Endah*” anggitane Ardini Pangastuti BN.

(3) Saliyané kuwi kang pungkasan panliten saemper yaiku “*Resepsi Pembaca Terhadap Cerpen “Remon” Karya Kajii Motojiro (Studi Kasus 20 Mahasiswa SI Sastra Jepang FIB UNDIP Angkatan 2014)*” dening Mutia Andika Widyanissa (2016). Sajrone panliten kang wis diandharake dening Mutia yaiku ngenani pamawase pamaca ngenani unsur pembangun sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Remon*”, unsur pembangun sajrone cerkak yaiku tema, latar, tokoh lan penokohan, gaya basa lan amanat. Panliti sajrone golek dhata ngenani pamawase pamaca kuwi menèhi kuisisioner kanthi cara tianarbuka lan katutup.

Panliten iki padha karo panliten-panliten sadurunge, nanging mung beda objek lan tintangan kang padha yaiku nggunakake resepsi sastra. kang dadi pambada sajrone panliten iki lan panliten sadurunge yaiku ana ing objeke, panliten sadurunge kuwi nggunakake objek cerkak, nanging sajrone panliten iki nggunakake objek utawa sumber dhatane yaiku kumpulan wacan bocah. Saliyané kuwi uga perkara kang dirembug uga beda. Objek utawa sumber dhata sajrone panliten iki saka sastra modern yaiku awujud kumpulan wacan bocah. Sajrone kumpulan wacan bocah kuwi bakal digoleki ngenani wujud unsur pembangune kang diperang dadi loro, yaiku unsur intrinsik

lan unsur ekstrinsik. Saliyané kuwi panliti uga bakal ngandharake ngenani pamase pamaca kanthi tintangan resepsi sastra sajrone unsur intrinsik lan ekstrinsik ing kumpulan wacan bocah kanthi irah-irahan “*Aja Njagakake Endhoge si Blorok*” anggitane Umi Kuntari.

2.2 Sastra Anak

Nurgiyantoro (2010: 6) ngandharake yen sastra anak yaiku salah sawijine reriptan sastra kanthi cara *emosional psikologis* kang bisa ditanggèpi sarta bisa dipahami dening bocah, lan anggongé nulis critane kuwi saka kasunyatan kang konkret lan gampang diimajinasikake.

Hunt (sajrone Nurgiyantoro, 2010: 8) ngandharake, yen sastra anak kuwi *bertolak* karo kabutuwané bocah, dhewé ngandharake yen sastra anak minangka buku wacan kang diwaca dening bocah-bocah kanthi cara khusus lan cocok kanggo *memuaskan* sakelompok pawongan kang sinebut bocah-bocah. Dadi, sastra anak yaiku buku-buku wacan kang sengaja diripta mligine kanggo bocah. Buku-buku wacan kasebut, isine trep karo minat uga dunyané bocah, trep karo tingkat pangrembakane *emosional* lan *intelektuale* bocah, buku-buku kang isi critane kuwi bisa nyenengake bocah.

2.3 Wacan Bocah

Aminuddin (sajrone Winarni, 2014:15) ngandharake ngenani crita fiksi kang nduweni teges yaiku crita kang ditindakake dening paraga-paraga tartamtu kanthi latar, ancangan sarta rantaman crita tartamtu kang ora padha lan kanthi asil saka imajinasine pangriptane bisa nuwuhake crita kang sinambungan. Saliyané kuwi, jinis crita fiksi iki diperang dadi telu dening Cullinan (sajrone Winarni, 2014:17), yaiku (1) crita fiksi *sains*, (2) crita fiksi *realistik*, lan (3) crita fiksi *imajinatif*.

Kumpulan wacan Bocah ANESB anggitane Umi Kuntari, kalebu crita fiktif *realistik*. Crita kasebut bisa diarani kalebu crita fiktif *realistiki*, amarga crita kang ana sajrone kumpulan wacan bocah kasebut kuwi tumindak kang kerep ditindakake dening bocah-bocah.

2.4 Struktural

Struktural dhewé duweni teges yaiku sawijine konsep kang nengenake sesambungan antarane unsur pembangun teks karya sastra lan ndeleng karya sastra minangka teks mandiri kang nengenake aspek *intrinsik* karya sastra (Endraswara, 2003:51).

Tintangan struktural iki uga nduweni kakurangan. Saben karya sastra kuwi mokal yen arep dipisahake karo unsur-unsur pembangane, kayata unsur sosio-budaya, lan unsur sejarah (Nurgiyantoro, 2007:39). Mula saka kuwi, sajrone panliten iki panganggongé tintangan kuwi dicundhukake karo teori kang digunakake yaiku teori

resepsi sastra. Unsur pembangune karya sastra bakal diandharake ing ngisor iki.

2.4.1 Paraga lan Pamaragan

Miturut Nurgiyantoro, (2007:167), yen anane paraga lan wewatekane sajrone karya sastra fiksi kuwi mujudake bab kang wigati. Adhedhasar kalungguhane, paraga iki diperang dadi paraga utama lan paraga tambahan. Adhedhasar fungsine, penampilan paragane bisa diperang dadi paraga protagonis, lan antagonis.

2.4.2 Tema

Semi (2008:42-43) kang ngandharake ngenani tema kuwi mujudake gagasan kang utama minangka dadi topik sarta dadi tujuwane pangripta kang diwedhar marang pamaca. Stantom lan Kenny (sajrone Nurgiyantoro, 2007:67) kuwi ngandharake yen tema kuwi minangka teges utawa makna kang ana sajrone sawijine crita. Andharan saka rong panemu kuwi bisa didudut yen tema kuwi bisa mujudake gagasan dhasar utawa idhe kang dadi dhasare pangripta anggone ngripta karya sastra saengga bisa nuwuhake teges utawa makna tartamtu sajrone reriptane. Alur kang adhedhasar kadadeyane kuwi diperang dadi loro yaiku alur maju lan alur campuran.

2.4.3 Alur/Plot

Staton (sajrone Nurgiyantoro (2007:113) ngandharake yen plot kuwi tata urutan kadadeyane crita, nanging ing saben kadadeyan kuwi mung dumadi amarga ana sesambungane karo sebab-akibat. Semi (2008:43) ngandharake yen alur kuwi ngatur ngenani tumindak-tumindak kang sinambungan karo kadadeyan siji kang nduweni sesambungan karo kadadeyan liyane, gegambarane paraga lan pandhapukane sajrone karya sastra fiksi kang nduweni sesambungan karo sebab akibat. Alur kang adhedhasar kadadeyane kuwi diperang dadi loro yaiku alur maju lan alur campuran.

2.4.4 Setting

Abrams (sajrone Nurgiyantoro, 2007:261), yen tegese *setting* kuwi luwih neng nake neng tegese panggonan, wektu, lan lingkungan sosial nalika dumadine saben kadadeyan sajrone crita. Adhedhasar andharan kang kaya mangkono bisa didudut yen *setting* sajrone crita kuwi ora mung anane teges panggonan lan wektu, nanging uga ana bab lingkungan sosial kang kagambarake sajrone crita.

2.4.5 Amanat

Amanat yaiku pesan moral kang kapengin disampekake dening pangripta marang pamaca ngenani nilai-nilai luhur kang bisa dadi patuladhane marang pamaca. Kenny (sajrone Nurgiyantoro, 1995:321) ngandharake yen amanat kuwi minangka saran kang nduweni sesambungan karo piwulangan moral tartamtu

kang asipat praktis, dijipuk saka crita kang nduweni sesambungan karo pamaca.

2.4.6 Lelewane Basa

Basa sajrone sastra nduweni paedah kang wigati banget amarga anane basa kang bisa mangribawani pamaca supaya bisa kagawa swasana nalika maca reriptan sastra kasebut. Hardjana (2006: 24) ngandharake yen basa yaiku cara kang khas sajrone nggunakake basa kanggo ngandharake pikiran lan pangrasa kang becik sajrone tulisan uga lesan. Abrams (sajrone Nurgiyantoro, 1995: 272) gaya basa utawa *style* yaiku cara ngucapake basa sajrone prosa, utawa kepriye pangripta ngandharake samubarang kang bakal diandharake.

Aminuddin (2011: 72) ngandharake yen *style* yaiku cara pangripta anggone ngandharake gagasane kanthi nggunakake medhia basa kang endah lan harmonis sarta bisa ngupamakake teges lan swasana kang bisa gawe trenyuh pamacane (*emosi*) lan daya *intelektuale* pamaca. Basa sajrone karya sastra nduweni paedah kang utama yaiku paedah *komunikatif* minangka sarana kanggo ngandharake ngenani isi crita tumrap pamaca. Mula saka kuwi, gaya bsa utawa lelewahane basa wigati banget sajrone karya sastra, amarga bisa nemtokake lancar lan orane ngenani *penututuran* crita dening pangripta, saliyané kuwi minangka wujud upayane pangripta kanggo nuwuhake aspek kaendahan karya sastra.

2.5 Resepsi Sastra

Resepsi sastra kuwi asale saka basa Latin, *recipere* kang nduweni teges nampa utawa *penikmatan* karya sastra dening pamaca. *Resepsi* sastra kuwi tintingan kang digunakake sajrone panliten ngenani pamawase pamaca tumrap unsur pambangun sajrone wacan bocah. Pradopo (2010:208) ngandharake yen *resepsi* sastra kuwi ilmu ngenani kaendahan kang ana sesambungane karo *response* pamaca utawa *resepsi* pamaca tumrap reriptan sastra. Junus (1985:1) ngandharake yen *resepsi* sastra yaiku kepriye carane pamaca kuwi menahi makna utawa teges marang karya sastra kang diwaca, saengga bisa nuwuhake reaksi utawa pamawase pamaca marang karya sastra. Bisa didudut saka andharan kasebut yaiku yen resepsi sastra kuwi luwih neng nake reaksi uga pamawase pamaca tumrap karya sastra.

Panliten *resepsi* sastra iki wujud methodhene bisa dibedakake dadi loro, yaiku *resepsi* kanthi cara *sinkronik* lan *resepsi* kanthi cara *diakronik* (Pradopo, 2007:210). Panliten *sinkronik* kuwi nliti karya sastra kang ana sesambungane karo pamaca sejaman. Sekelompok pamaca, kayata menahi pamanggih kanthi cara *sosiologis* lan *psikologis* tumrap wacan bocah, dene panliten diakronik kuwi bisa ditindakake kanggo nglumpukake pamanggih-pamanggih pamaca-pamaca ahli minangka

wakil-wakil pamaca saka saben-saben periodhe. Panliten iki, panliti nggunakake teori resepsi *sinkronik*, amarga panliten kang ditindakake ana ing saperiodhe yaiku taun 2020. Objek kang digunakake yaiku bocah-bocah kelas V ing SDN Mojokusumo, kec. Kemlagi, kab. Mojokerto, dene subjek panlitene yaiku kumpulan wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari.

2.5.1 Kategori Pamaca Resepsi Sastra

Sajrone ngripta karya sastra, pamaca kuwi nduweni peranan kang wigati banget tumrap pangripta, amarga pangripta ngripta karya sastra kuwi anane pamaca. Pangribawane pamaca kuwi wigati banget tumrap karya sastra, yen ora ana pamaca uga ora ana karya sastra kang bakal diripta dening pangripta.

Djoyosuroto (2005:64) ngandharake yen jinise pamaca kuwi diperang dadi telu yaiku ana pamaca biyasa, pamaca *ideal* lan pamaca *eksplisit*. Saliyane kuwi, uga ana perangan pamaca kang dideleng saka *emosional* pamaca lan intelektuale pamaca. Andharan kang kaya mangkono cundhuk karo andharane Segers (1978:109) yen *resepsi* sastra kuwi diperang dadi loro aspek yaiku intelektual lan emosional.

a) Intelektuale Anak

Bab intelektual anak iki nduweni sesambungan kang raket karo bab kognitif yaiku ngenani kabisan utawa proses anak sajrone mikir uga mungkasi perkara. Piaget (sajrone Nurgiyantoro, 2010: 50) ngandharake yen pangembangan *intelektual* diperang dadi 4 tahapan, saben tahapan kuwi nduweni titikan kang beda-beda, bab-bab kasebut nduweni sesambungan karo *response* anak tumrap karya sastra utawa wacan. Tahapan-tahapan kuwi ing antarane: (1) tahap *sensor-motor (the sensory-motor period, 0-2 tahun)*, (2) tahap *praoperasional (the preoperational periode, 2-7 tahun)*, (3) tahap *operasional konkret (the concrete operational, 7-11 tahun)*, lan kang pungkasan (4) tahap *operasi formal (the formal operational, 11 atau 12 tahun ke atas)*, saka 4 tahap kasebut kang kalebu ing panliten iki yaiku ing tahap katelu lan tahap ke papat yaiku tahap *operasional konkret (the concrete operational, 7-11 tahun)* lan tahap *operasi formal (the formal operational, 11 atau 12 tahun ke atas)*, amarga sajrone keloro tahapan iki anak kuwi wis bisa mikir kanthi abstrak lan bisa mungkasi prakara, saliyané kuwi anak uga wis nduweni pamikiran kanthi ilmiah, pamikiran kanthi teoritis sarta seneng medharake panemu.

b) Emosional Anak

Bab *emosional* anak iki luwih nekenake rasa pangrasa, nanging yen intelektual utawa kognitif kuwi luwih nengenake pamikire anak kanthi abstrak lan cara mungkasi perkara. Erickson (sajrone Brady, 1991: 32, Huck, dkk,

1987: 61) ngandharake yen proses *becoming* ngenani periodhe kritis sajrone pangembangan manungsa dheweke njlentrehake ana 8 tahapan sajrone pangembangan *emosional*, ing antarane: (1) kapitayan karo ora pitaya (*trust vs mistrust, tahun pertama*), (2) kemandirian karo rasa isin lan ragu (*autonomy vs shame & doubt, tahun ketiga*), (3) prakarsa karo kesalahan (*initiative vs guilt, usia prasekolah ,3-6 tahun*), (4) kerajinan lan kapinteran karo pangrasa kang rendah ati (*industry vs inferiority, 6-12 tahun*), (5) indhentitas karo kebingungan (*identity vs confusion, adolsen*), (6) *keintiman versus isolasi (intimaci vs isolation, awal dewasa)*, (7) *generativitas versus stagnasi (generativity vs stagnation, dewasa)*, lan kang pungkasan (8) *integritas versus keputusan (integrity vs despair, dewasa, tua)*.

Tahapan kang trep karo *emosional* bocah sajrone panliten iki yaiku ing tahapan ke papat lan kelima, amarga sajrone tahapan kasebut anak kuwi wis nduweni rasa isin, wedi, iri, *kasih sayang*, lan rasa kapengin weruh kuwi dhuwur. Mula saka kuwi, tahapan iki trep karo subjek panliten kang digunakake dening panliti, amarga panliti kuwi subjek panlitene yaiku bocah kelas V, bocah kelas V kuwi wis nduweni rasa kapenginan weruh kang dhuwur. Rasa kapenginan kang dhuwur sajrone panliten iki rasa kapenginan weruh bocah ngenani unsur-unsur kang ana sajrone wacan bocah.

2.6 Lelandhesan Teori

Lelandhesan teori kang bakal digunakake sajrone panliten iki yaiku nggunakake teori *resepsi* sastra. Pamilihe teori *resepsi* sastra kuwi laras karo undheran panliten kang wis katulis ing bab sadurunge. Teori *resepsi* sajrone panliten iki nduweni tujuwan kanggo ngonceki ngenani kepriye pamawas utawa pamanggih (*respon*) sarta panangkep uga panampa saka daya *intelektual* lan *emosional* pamaca tumrap wacan bocah anggitane Umi Kuntari. Teori *resepsi* kang digunakake sajrone panliten iki cundhuk karo pamawase Junus (1985:1) ngandharake yen *resepsi* sastra yaiku kepriye carane pamaca kuwi menahi makna utawa teges marang karya sastra kang diwaca, saengga bisa nuwuhake reaksi utawa pamawase pamaca marang karya sastra, dene kang digunakake kanggo ngonceki dhatane kuwi cundhuk karo pamawase Djoyosuroto (2005:64) ngandharake yen jinise pamaca kuwi diperang dadi telu yaiku ana pamaca biyasa, pamaca *ideal* lan pamaca *eksplisit*, lan cundhuk karo pamawase Segers (1978:109) ngandharake yen resepsi sastra kuwi diperang dadi loro aspek yaiku *intelektual* lan *emosional*.

Adhedhasar andharan ing dhuwur, yen sajrone panliten iki bakal diandharake ngenani pamawas utawa pamanggih (*respon*) sarta panangkep uga panampa saka daya *intelektual* lan *emosional* pamaca tumrap wacan bocah

ANESB anggitane Umi Kuntari, sajrone panliten iki, kang digunakake kanggo ngonceki pamawas utawa panangkep uga panampa saka daya *intelektual* lan *emosionale* pamaca kuwi luwih dhisik ngonceki ngenani struktur critane. Teori kang digunakake sajrone panliten iki kuwi teori *resepsi* sastra kang luwih nengenake pamaca, nanging kanggo ngonceki wujud wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari kuwi nggunakake titingan struktural.

METODHE PANLITEN

Bab iki bakal ngandharake ngenani ancangan panliten, sumber dhata lan dhata panliten, instrumen panliten, tata cara lan prosedur nglumpukake dhata, tata cara nyuguhake asil panliten. Bab kuwi kabeh bakal kaandharake ana ing ngisor iki.

3.1 Ancangan Panliten

Panliten iki nggunakake jinis panliten kualitatif kang asipat dheskriptif. Moleong (sajrone Pongtiku dkk., 2016:96) yen panliten kualitatif yaiku panliten kang nduweni maksud kanggo mahami fenomena ngenani apa kang dialami dening subyek panliten, tuladhane kayata tumindak, persepsi, *motivasi*, lan sapanunggalane kanthi cara *holistik* lan kanthi cara dheskripsi sajrone wujud tembung-tembung, basa, kang ana ing konteks khusus kang dialami sarta kanthi manfaatake maneka warna metode alamiah utawa nyata.

Panliten iki migunakake metode dheskriptif amarga sajrone panliten iki bakal ngandharake uga nggambarake lan nganalisis objek panliten yaiku wacan bocah ANESB adhedhasar kasunyatan kang ana kanggo mangsuli perkara kang diteliti ngenani wujud saka unsur pambangune wacan bocah. Sabanjure wujud kualitatif yaiku ngandharake ngenani persepsi uga *respon* utawa pamanggih sarta panangkepe pamaca ngenani unsur pambangune sajrone wacan bocah ANESB.

3.2 Sumber Dhata lan Dhata

Sumber dhata lan dhata nduweni peran kang wigati. Saka sumber dhata bisa pikantuk informasi kang dibetahake kanggo panliten. Saka dhata kasebut panliti uga bisa pikantuk katrangan ngenani objek kang bakal diteliti (Ratna, 2013:147).

3.2.1 Sumber Dhata

Sumber dhata primer sajrone panliten iki yaiku wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari. Wacan bocah kasebut diterbitake dening Kana Media nalika taun 2013. Antologi wacan bocah kasebut kandel ana 158 kaca kang kasusun saka 15 irah-irahan. Saka 15 irah-irahan kasebut ora dijupuk kabeh, nanging mung dijupuk 5 irah-irahan wacan bocah kang trep karo umur uga pemahamane bocah-bocah kelas V, irah-irahan wacan bocah kasebut ing

antarane: *Jujur Gawe Mujur*, *Memayu Hayuning Bawana*, *Sapa Tekun Mesthi Tekan*, *Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya*, lan kang pungkasan *Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi*. Sajrone panliten iki kang dadi pathokan pitakonan kanggo ngolehake resepsine pamaca utawa panangkep uga pamawase pamaca yaiku bocah-bocah kelas V SDN Mojokusumo, Kecamatan Kemlagi, Kabupaten Mojokerto cacah ana 30 bocah. Sumber dhata sekundere yaiku buku-buku ngenani sastra kang ana gegayutane karo panliten iki.

3.2.2 Dhata

Arikunto (2010:118) dhata yaiku asil cathetan panliti kang arupa fakta (kasunyatan) utawa angka. Dhata kang digunakake sajrone wacan bocah kasebut yaiku arupa tembung utawa ukara kang dicuplik saka wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari. Dhata kasebut arupa dhata kang wis dijingglengi sarta dijlimeti kanthi tliti dening panliti. Dhata-dhata kasebut uga ana gegayutane karo perkara kang arep diteliti, yaiku ngenani wujud unsur pembangun kang ana sajrone wacan bocah ANESB sarta awujud frase, tembung, lan ukara saka angket kang diisi pamaca ngenani unsur pembangun sajrone wacan bocah.

3.3 Instrumen Panliten

Siswanto (2010:73) *instrumen* yaiku piranti kang digunakake kanggo nglumpukake dhata. *Instrumen* utama kang digunakake nganalisis sajrone panliten iki yaiku panliti dhewe, merga panliti minangka subjek kang bakal ngleksanani sarta ngandharake asil saka panliten kasebut. Panliti dhewe uga nduweni tujuwan yaiku kanggo ngolehake dhata kang valid cundhuk karo fokus panliten, saengga asil saka panliten kasebut bisa dipertanggung jawabake. Saliyane *instrumen* utama utawa *instrumen primer*, sajrone panliten iki uga mbutuhake instrumen panyengkuyung (*sekunder*) kayata pulpen, potlot, buku cathethan, angket, lan sapanunggalane. *Instrumen* panyengkuyung kasebut digunakake kanggo nyathet dhata lan angket kuwi disebar supaya bisa luwih gampang anggane nganalisis lan ngonceki.

3.4 Tata Cara Nglumpukake Dhata

Sugiyono (2010:309) kang ngandharake yen metode pangumpulan dhata kuwi bisa diperang maneka warna jinise, kayata pangumpulan dhata kanthi cara kuisioner (angket), pangumpulan dhata kanthi cara dokumentasi, pangumpulan dhata kanthi cara observasi, lan pungkasan pangumpulan dhata kanthi cara gabungan. Sajrone panliten iki nggunakake pangumpulan dhata kanthi cara gabungan, amarga panliti nglumpukake dhatane kanthi cara *interview (wawancara)*, kanthi cara nyebar kuisioner (angket), kanthi cara observasi lan kanthi cara dokumentasi.

3.5 Metodhe Analisis Dhata

Metodhe analisis dhata sajrone panliten iki yaiku nggunakake metodhe kualitatif dheskriptip. Panliten iki nggunakake teori *resepsi* sastra, amarga sajrone panliten iki ora bisa uwal saka asumsine pamaca ngenani pamanggihe utawa *response* sarta panangkep uga panampane saka daya *intelektual* lan *emosionale* tumrap wacan ANESB kanggo siswa kelas V kang cacahé 30 bocah ing SDN Mojokusumo. Panliti sajrone panliten iki nggunakake teori *resepsi* lan titingan struktural. Teori *resepsi* kuwi digunakake kanggo ngolehake dhata saka pamanggih utawa *respon* sarta panangkep uga panampane pamaca, dene titingan struktural kuwi digunakake kanggo mangerteni unsur-unsur pambangun sajrone wacan bocah. Saliyane kuwi, teknik analisis dhata kang ditindakake sajrone panliten iki, yaiku (1) maca lan mangerteni isi wacan bocah ANESB kang wis dipilih dadi sumber dhata kang bakal ditliti; (2) nganakake idhidentifikasi isi kang ana gegayutane karo underane panliten sajrone wacan bocah ANESB; (3) nganalisis dhata gegayutan karo undherane panliten, yaiku ngenani panampa lan panangkep saka *intelektual* lan *emosiole* bocah sajrone wacan bocah ANESB; (4) nggawe dudutan ngenani asile analisis kanggo mangerteni proses utawa tata cara panliten saka wiwitan nganti pungkasan.

3.6 Tata Cara Nyuguhake Asile Panliten

Tatacara nyuguhake asil jlentrehan dhata iki nduweni tujuan kanggo nggampangake penyusunan skripsi iki, mula saka kuwi panyusunanane digawe sistematika panulisan sing kasusun saka limang bab, yaiku:

Bab I yaiku purwaka kang isine ngenani: Landhesan panliten, underane panliten, tujuwane panliten, paedaha panliten, watesane panliten, lan panjlentrehane tetembungan.

Bab II yaiku titingan kapustakan, isine ngenani: panliten saemper, wacan bocah, titingan struktural, wujud titingan struktural, lan teori kang digunakake; resepsi lan resepsi sastra.

Bab III yaiku metodhe panliten, isine ngenani: jinise panliten, sumber dhata lan dhata panliten, pangumpulan dhata panliten, instrumen panliten, teknik panliten, lan tatacara nyuguhake asil jlentrehan dhata

Bab VI yaiku andharan, isine ngenani wujud unsur intrinsik lan unsur ekstrinsik sajrone wacan bocah, lan pamawase pamaca ngenani unsur intrinsik lan unsur ekstrinsik sajrone wacan bocah.

Bab V yaiku panutup, isine ngenani dudutan lan praayoga.

ANDHARAN

Bab IV iki nyuguhake ngenani andharan (*analisis*) ngenani unsur pambangun sajrone wacan bocah kang awujud unsur intrinsik. Saliyane kuwi, ngenani *resepsine reseptor* kang awujud panampa lan panangkep saka daya intelektual lan emosionale siswa kelas V SD sajrone wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari. Bab-bab kang kaya mangkono disuguhake kanthi dheskriptif. Ing ngisor iki bakal diandharake ngenani asil panliten.

4.1 Unsur Intrinsik Sajrone Wacan Bocah ANESB

Unsur instrinsik yaiku unsur pambangune crita kang digunakake sajrone panliten iki. Unsur intrinsik dhewe nduweni teges salah sijine wujud unsur kang bisa nyusun utawa nata salah sawijine karya sastra saka njero nganti bisa mujudake struktur karya sastra kasebut. Unsur instrinsik sajrone panliten iki kuwi ana 6, yaiku paraga lan pamaragan, latar, tema, alur, amanat, lan lelandhesane basa. Andharan kang kaya mangkono bakal diandharake ing ngisor iki.

4.1.1 Paraga

Paraga kang ana sajrone kumpulan wacan bocah akeh banget lan nduweni 15 irah-irahan. Saka 15 irah-irahan kuwi dijupuk 5 irah-irahan ing antarane: *Jujur Gawe Mujur*, *Memayu Hayuning Bawana*, *Sapa Tekun Mesthi Tekan*, *Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya*, lan kang pungkasan *Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi*. Paraga kang ana sajrone kelima crita kasebut diperang kang adhedhasar perane. Andharan kang kaya mangkono bakal diandharake ing ngisor iki.

1. Paraga Ibu

Paraga ibu mesthi ana sajrone crita wacan bocah ANESB. Paraga ibu kang adhedhasar kalungguhane diperang dadi loro yaiku paraga utama lan paraga tambahan. Paraga ibu kang adhedhasar fungsine uga diperang dadi loro yaiku paraga protagonis lan antagonis. Paraga ibu sajrone wacan bocah ANESB ora mesthi dadi paraga utama ing saben crita, nanging ana uga mung dadi paraga tambahan. Paraga ibu ing saben crita nduweni sipat kang beda-beda. Paraga ibu ana 6 yaiku Ibu Mita, Ibune Arga, Ibune Krisna, Ibu Anita, Ibune Riko, lan Ibu Berti.

Andharan ing dhuwur bisa nuwuhake dudutan yen paraga ibu mesthi ana ing saben crita. saliyane kuwi, kabeh paraga ibu ora nduweni peran kang beda, senajan ana salah siji paraga kang dadi guru. Paraga ibu kang ana saben crita kabeh padha ndhidhik anake. Bab kasebut ditindakake dening paraga ibu, supaya dadi bocah kang migunani tumrap bangsa lan negara. Paraga ibu mujudake pawongan kang wigati sajrone saben crita iki. bab kasebut dijalari paraga ibu mesthi dadi pawongan kang paling cedhak karo anake. Saliyane kuwi, paraga ibu kuwi mesthi dadi penengah yen ana perkara lan mungkasi perkara.

2. Paraga Mbak

Paraga mbak beda karo paraga-paraga ibu, amarga paraga mbak mung ana ing salah sijine crita *Jujur Gawe Mujur*. Paraga Mbak Ani minangka paraga tambahan, lan minangka paraga Ani kalebu paraga protagonis.

Saka andharan ing dhuwur, bisa nuwuhake dudutan yen paraga Mbak Ani ora mesthi ana ing saben crita. Paraga Mbak Ani mujudake pawongan kang nduweni sipat kang becik. Perane paraga Mbak Ani tuwuh ana ing salah sawijine crita wae.

3. Paraga Bapak

Paraga bapak beda karo paraga ibu kang mesthi ana sajrone crita wacan bocah ANESB. Paraga bapak ora mesthi ana sajrone crita wacan bocah ANESB. Bab kasebut dijalari ana ing salah sijine crita kang ora ana paraga bapake. Paraga bapake dicritakake yen wis seda, lan uga ana kang mung dicritakake wae. Paraga bapak ora mesthi dadi paraga utama ing saben crita, nanging ana uga mung dadi paraga tambahan. Paraga bapak ing saben crita nduweni sipat kang beda-beda. Paraga bapak ana 4 yaiku Bapake Sari, Bapak Anton, Bapak Anton lan Bapak Kepsek.

Andharan ing dhuwur, paraga bapak ora bisa dijlentrehake kanthi njlimet, jalaran paraga Bapak dicritakake mung saderma sajrone crita. Paraga bapak mujudake pawongan kang wigati saliyane paraga ibu. Paraga ibu paling cedhak karo anak-anake. Paraga bapak uga cedhak karo anak-anake, lan uga pawongan kang mesthi menahi pitutur. Saliyane kuwi, paraga Bapak uga dadi patuladhan kang becik tumrap anak-anake. Bedane paraga Bapak lan paraga Ibu, yaiku paraga ibu dadi penengah, yen paraga bapak dadi pawongan kang tegas tumrap anak-anake.

4. Paraga Simbah

Paraga simbah ora mesthi ana crita wacan bocah ANESB. Bab kasebut dijalari sajrone wacan bocah ANESB mung saperangan crita kang ana paraga simbah. Paraga simbah sajrone crita wacan bocah ANESB mung dadi paraga tambahan. Paraga Simbah minangka paraga tambahan, amarga dicritakake mung saderma. Saliyane kuwi, senajan mung dadi paraga tambahan, nanging paraga simbah uga nduweni sipat kang beda-beda. Paraga simbah ana loro yaiku Mbah Marto lan Simbahe Andhang.

Andharan ing dhuwur paraga simbah ora dijlentrehake kanthi njlimet, jalaran dicritakake mung saderma sajrone crita. Paraga simbah kuwi mujudake pawongan kang wigati saliyane paraga ibu, lan paraga bapak. Paraga simbah kuwi dadi pawongan kang tuwa lan menahi pitutur tumrap bocah-bocah, saliyane kuwi uga menahi patuladhan ngenani urip kang sedherhana.

5. Paraga Anak

Paraga anak ora beda karo paraga ibu, bapak lan simbah. Paraga anak mesthi ana sajrone crita wacan bocah ANESB. Paraga anak nduweni sipat kang beda-beda. Paraga anak uga ora mesthi dadi paraga utama ing saben crita, nanging ana uga mung dadi paraga tambahan. Saliyane kuwi, paraga anak ing saben crita nduweni peran uga sipat kang beda-beda. Paraga anak cacah ana 10, yaiku Alisa, Elsa, Sari, Arga, Rani, Wati, Krisna, Dhindha, Andhang, lan Riko.

Andharan ing dhuwur bisa nuwuhake dudutan yen saben paraga nduweni peran kang beda-beda. Paraga anak sajrone wacan bocah ANESB ora mung dadi paraga utama, nanging ana uga kang dadi paraga tambahan. Paraga anak uga nduweni sipat kang beda-beda. Paraga anak dicritakake dening pangripta padha karo tumindak kang biyasane dilakoni karo bocah, lan sipat kang dituduhani bocah.

Saka andharan ing dhuwur yen paraga kang ana sajrone wacan bocah ANESB nduweni peran kang beda-beda. Wacan bocah ANESB saben paraga kang ana sajrone crita ameh kabeh dadi paraga protagonis. Bab kasebut, amarga sajrone wacan bocah utawa titikane wacan bocah paraga protagonis kuwi paraga kang disenengi tumrap bocah-bocah. Paraga protagonis kuwi paraga kang nduweni sipat becik. Saliyane kuwi, uga gampang dipahami dening bocah-bocah. Mula saka kuwi, pangripta ngripta perane paraga kuwi peran kang gampang dipahami uga dimangerteni dening bocah-bocah.

4.1.2 Pamaragan

Pamaragan kuwi digunakake kanggo nggambarake wewatekane paraga saben crita. Sajrone wacan bocah ANESB, saben paraga nduweni sipat kang beda-beda. Sipat kang ana sajrone wacan bocah ANESB cacah ana 17, yaiku sabar, *pantang menyerah*, bekti, jujur, wicaksana, pinter, taberi, seneng menahi (loman), menange dhewe, ora nduweni pikiran ala marang liyan, ora nggagas liyan, mbalela, andhap asor, gati, manja, nriman, aja nyepelekake. Pitulas sipat kuwi kang ana sajrone limang crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur*, *Memayu Hayuning Bawana*, *Sapa Tekun Mesthi Tekan*, *Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya*, lan *Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi*.

Paraga lan pamaragan wigati banget sajrone karya sastra. Salah siji karya sastra kasebut kang awujud wacan bocah. Sajrone wacan bocah ANESB, ing kalima crita paragane nggunakake paraga protagonis. Bab kasebut dijalari yen paraga protagonis kuwi paraga nduweni sipat kang becik. Paraga protagonis sajrone sastra anak paraga kang disenengi dening bocah-bocah kang maca crita kasebut. Saliyane kuwi, pamaragan sajrone wacan bocah

ANESB, saka kelima crita kasebut ameh kabeh sipat paragane bisa dadi patuladhan tumrap pamacane mligine bocah-bocah. Andharan kang kaya mangkono cundhuk karo titikane sastra anak, yen paraga lan pamaragan sajrone sastra anak ngandhut patuladhan kang becik. Sipate uga bisa ditiru dening bocah-bocah lan uga bisa ditrepake sajrone panguripan kang nyata.

4.1.3 Latar

Latar kang ana ing crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur, Memayu Hayuning Bawana, Sapa Tekun Mesthi Tekan, Sepele Kanggomu, Aji Kanggone Wong Liya* lan *Tunggak Jarak Mrajak, Tunggak Jati Semi*, uga nganggo telung aspek latar, yaiku latar panggongan, wektu lan swasana utawa kahanan.

A. Latar Panggonan

Latar panggonan kuwi kang ana gegayutane karo panggonane kadadewane prastawa sajrone crita kasebut. Ing wacan bocah ANESB, latar panggonane maneka warna. Latar panggonan kang ana ing limang crita cacah ana 9, yaiku ing plataran, ing paturon, ing sekolahan, ing ing dalan, ing omah, ing toko, ing kali, puskesmas, lan ing emper.

B. Latar Wektu

Latar wektu kuwi ana gegayutane karo “kapan” kadadewane prastawane kang wis dicritakake sajrone karya sastra. Wektu sajrone karya naratif kuwi nduweni rong makna. Ana kang ngandharake yen latar wektu kuwi cundhuk ing wektu caritane, wektu panulisan critane. Saliyane kuwi pihak liyane uga ngandharake ngenani wektu lan urutan wektu kang kadadewane lan dicritakake sajrone crita. Kumpulan wacan bocah (ANESB) anggitane Umi Kuntari. Nggenahake yen wektu panulisan critane kuwi ing taun 2013. Taun 2013 kuwi diarani wektu kang kadadewane sajrone crita kasebut. Latar wektu kang sajrone limang crita cacah ana 4, yaiku awan, sore, dina Minggu, lan wingi.

C. Latar Swasana

Latar swasana kuwi ana gegayutane karo kahanan kang kadadewane prastawa sajrone crita ing salah sijine karya sastra. Latar swasana kuwi nggambarake kahanan kadadewane prastawa kayata sedhik, seneng, lan sapanunggalane. Latar swasana sajrone kumpulan wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari cacah ana 7. Pitung latar swasana kang ana sajrone limang crita, yaiku sedhik, bingung, seneng (bungah), ngegirisi, goreng, anteng, lan rame.

Andharan ing dhuwur bisa nuwuhake dudutan yen latar kang digunakake sajrone wacan bocah ANESB kuwi laras karo titkan wacan bocah. Perkara kasebut dibuktekake kanthi ndeleng latar kang digunakake sajrone wacan bocah ANESB. Latar kasebut *faktual* utawa nyata lan slaras karo

isine crita kang diandharake, kayata ing sekolahan, ing omah, lan sapanunggalane. Latar wektu kang digunakake yaiku awan, sore, dina minggu, lan sapanunggalane. Latar wektu kuwi kang digunakake amarga wektu kuwi kang gampang dipahami dening bocah-bocah. Saliyane kuwi, uga ana latar swasana yaiku, sedih seneng, rame, lan sapanunggalane. Pangripta anggongone nggambarake latar swasana kuwi kahanan kang tau daami bocah-bocah.

4.1.4 Tema

Tema kang ana sajrone wacan bocah ANESB ana 5 yaiku kejujuran, tresna lingkungan, pendhidhikan, kesadharan, lan kesadharan. Limang tema kasebut kang wis urut ana sajrone limang crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur, Memayu Hayuning Bawana, Sapa Tekun Mesthi Tekan, Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya*, lan *Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi*.

Tema kang digunakake sajrone wacan bocah kuwi trep karo titikane sastra anak. Sajrone wacan bocah iki temane ngandhut ngenani tema kang bisa dadi patuladhan utawa kang bisa ndhidhik bocah. Saliyane kuwi, isi critane uga ngenani kebiyasaane bocah utawa tumindak kang dilakoni bocah. Tema sajrone sastra anak kuwi ngenani panguripan kang ana ing sakiwa tengene bocah, tema ngenani lingkungan, tema ngenani dhiri anak, lan sapanunggalane. Bab kasebut amarga ana sesambungane karo dunyane anak. Mula saka kuwi, pangripta kuwi nyelarasake temane wacan bocah kanggo bocah-bocah kanthi ndeleng kahanan sosial ing lingkungane.

4.1.5 Alur

Alur kang ana sajrone wacan bocah ANESB nggunakake alur maju ing saben critane. Alur maju kasebut ana ing limang crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur, Memayu Hayuning Bawana, Sapa Tekun Mesthi Tekan, Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya*, lan *Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi*. Kabukten saka critane kang runtut saka wiwitan nganti pungkasan. Saliyane kuwi amarga saben critane kuwi nuduhake urutan crita kang *saling berkesinambungan* tanpa ana kisah crita kang dibaleni maneh. Alur maju gampang ditampa mula trep menawa digunakake sajrone wacan bocah, saliyane kuwi uga trep karo titikane sastra anak. Alur kang digunakake sajrone wacan bocah iki yaiku ora mbulet.

4.1.6 Amanat

Amanat sajrone wacan bocah ANESB kuwi maneka warna. Amanat sajrone wacan bocah iki ora disebutake kabeh, nanging mung limang crita yaiku *Jujur Gawe Mujur, Memayu Hayuning Bawana, Sapa Tekun Mesthi Tekan, Sepele Kanggomu, Aji Kanggone Wong Liya* lan *Tunggak Jarak Mrajak, Tunggak Jati Semi*. Amanat saka kelima crita kasebut ana rolas amanat. Amanate yaiku

kejujuran, nrima apa anane, *keimanan*, tanggung jawab, *percaya diri*, ngupaya, aja nyepelekake, aja wani karo wong tuwa, simpati, kapengin weruh, njaga karesikan, lan katresnan. Ora mung kuwi, sajrone wacan bocah ANESB akeh nilai pendhidhikane kanggo bocah-bocah. Umi Kuntari minangka pangripta crita-crita kasebut. Pangripta anggone ngripta crita-critane ngemu amanat kang bisa dadi patuladhan tumrap bocah-bocah kang maca crita-crita kasebut. Saliyane kuwi, critane uga gampang dipahami dening bocah-bocah.

4.1.7 Lelewane Basa

Basa kang digunakake sajrone wacan bocah ANESB kuwi basa kang gampang dipahami dening bocah. Umi Kuntari minangka pangripta, anggone ngripta crita-crita kasebut nggunakake basa padinan. Basa padinan yaiku basa saben dinane kang digunakake bocah nalika cecaturan tumrap pawongan liya. Saliyane kuwi, saben ukarane sedherhana, lan tembung-tembunge kang biyasa digunakake sajrone panguripan padinan. Basa kang digunakake kuwi kanthi cara umum laras karo pangrembakane jaman lan panguripan sosial kang kadadeyan ing sakiwa tengene bocah-bocah lan masyarakat. Andharan kasebut laras karo titikan basa sajrone sastra anak yaiku minangka bisa dadi kaca pangilon ana ing panguripan nyatakang wis kadadeyan wektua neng wektu sabanjure. Saliyane kuwi, basa kang digunakake kuwi basa kang sedherhana ateges panganggone basa sajrone sastra anak kuwi dilarasake karo tingkat penguasaan basa bocah-bocah.

4.2 Panampa lan Panangkepe Daya Intelektuale Siswa Kelas V

Adhedhasar daya *intelektuale-e* pamaca, panampa lan panangkep kang diwenehake marang ANESB bisa awujud lelewane basa, tema, alur, struktur lan amanat. Bab kuwi kang bakal diandharake ing ngisor iki.

4.2.1 Lelewane Basa

4.1 Tabel

Lelewane Basa miturut pamaca marang ANESB

1= No *Reseptor*, 2= JGM (Jujur Gawe Mujur), 3= MHB (Memayu Hayuning Bawana), 4= STMT (Sapa Tekun Mesthi Tekan), 5= SKAKWL (Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya), 6= TJMTJS (Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi), 7= gampang, 8= ora.

1	Irah-irahan Wacan Bocah									
	2		3		4		5		6	
	7	8	7	8	7	8	7	8	7	8
R-1	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-2	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-3	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-4	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-5	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-6	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-7	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-8	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-9	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-10	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-11	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-12	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-13	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-14	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-15	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-16	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-17	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-18	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-19	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-20	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-21	√	-	√	-	√	-	√	-	√	-
R-22	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-23	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-24	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√
R-25	√	-	√	-	√	-	√	-	-	√

Dhata ing dhuwur dijupuk saka angket kang wis disebar marang siswa kelas V SD. Olehe dhata kasebut, saka pitakonan angket nomer 6 yaiku “*Menurut kamu, apakah bahasa dari kelima cerita mudah dipahami?*”.

Tabel ing dhuwur asile *reseptor* ngenani lelewane basa kang ana sajrone limang crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur, Memayu Hayuning Bawana, Sapa Tekun Mesthi Tekan, Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya*, lan *Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi*. Lelewane basa sajrone limang crita kasebut bisa nuwuhake dudutan yen panemune R-1 nganti R-25 nduweni maneka werna panemu. Rata-rata lelewane basa sajrone kelima crita gampang dipahami uga dimangerteni dening pamaca mligine bocah-bocah SD. Perkara kasebut, bisa diarani gampang dipahami amarga basa kang digunakake sajrone crita kasebut ora mbulet, prasaja, lan basa padinan. Ana saperangan crita kang basane angel dipahami utawa angel dimangerteni dening *reseptor*, jalaran basa kang digunakake dudu basa padinan. Senajan

kaya mangkono, wacan bocah ANESB basane isih gampang dimangerteni uga gampang dipahami dening pamaca mligine bocah-bocah. Andharan kasebut trep karo basa kang digunakake sajrone wacan bocah. Saliyane kuwi, uga trep karo titikane sastra anak. Basa kang digunakake sajrone wacan bocah iki yaiku ora mbulet lan prasaja.

4.2.2 Tema

4.2 Tabel

Tema miturut pamaca marang ANESB

1= No *Reseptor*, 2= JGM (Jujur Gawe Mujur), 3= MHB (Memayu Hayuning Bawana), 4= STMT (Sapa Tekun Mesthi Tekan), 5= SKAKWL (Sepele Kanggomu Aju Kanggone Wong Liya), 6= TJMTJS (Tunggak Jarak Mrajak, Tunggak Jati Semi), 9= KJJ (Kejujuran), 10= TL (Tresna Lingkungan), 11= PDD (Pendhidhikan).

1	Irah-Irahan Wacan Bocah														
	2			3			4			5			6		
	9	1	1	9	1	1	9	1	1	9	1	1	9	1	1
	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1
1	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
2	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
3	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
4	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
5	√	-	-	-	√	-	√	-	-	-	√	-	-	-	√
6	√	-	-	-	√	-	√	-	-	-	√	-	-	-	√
7	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
8	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
9	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
10	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
11	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
12	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
13	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
14	√	-	-	-	√	-	√	-	-	-	√	-	-	-	√
15	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
16	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√	-	-	-	√
17	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√	-	-	-	√
18	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
19	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
20	√	-	-	-	√	-	√	-	-	-	√	-	-	-	√
21	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
22	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
23	√	-	-	-	√	-	√	-	-	-	√	-	-	-	√
24	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√
25	√	-	-	-	√	-	-	-	√	-	-	√	-	-	√

Dhata ing dhuwur dijupuk saka ngaket kang wis disebar panliti marang siswa kelas V SD minnagka *reseptor*. Dhata kasebut antuk saka angket pitakonan

nomer 7, yaiku “Menurut kamu, bagaimana tema dari masing-masing cerita dan berilah tanda (√) sesuai dengan isian tabel dibawah ini”. Tabel ing dhuwur kuwi nuduhake asil pananggap uga panampane *reseptor*, yen wacan bocah ANESB nduweni tema kang maneka warna.

Tabel ing dhuwur bisa nuwuhake dudutan yen kelima crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur*, *Memayu Hayuning Bawana*, *Sapa Tekun Mesthi Tekan*, *Sepele Kanggomu*, *Aji Kanggone Wong Liya* lan kang pungkasan *Tunggak Jarak Mrajak*, *Tunggak Jati Semi* nduweni tema kang maneka warna, senajan salah siji crita kasebut temane ana kang padha nanging isi critane kuwi beda. Miturut panemu R-1 nganti R-25 kuwi rata-rata nduweni panemu yen crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur* temane kejujuran, yen tema sajrone crita kanthi irah-irahan *Memayu Hayuning Bawana* kuwi tresna lingkungan, tema sajrone crita kanthi irah-irahan *Sapa Tekun Mesthi Tekan* kuwi pendhidhikan, dene tema sajrone crita kanthi irah-irahan *Sepele Kanggomu*, *Aji Kanggone Wong Liya* lan critakanthi irah-irahan *Tunggak Jarak Mrajak*, *Tunggak Jati Semi* nduweni tema kang padha yaiku pendhidhikan moral. Saliyane kuwi, bisa dimangerteni yen rata-rata pamaca mligine bocah-bocah bisa nemtokake tema kelima crita kasebut, lan ora ana *reseptor* kang kangelan anggone nemtokake tema sajrone crita-crita kasebut.

4.2.3 Alur

Dhata ing dhuwur dijupuk saka angket kang wis disebar panlitti marang siswa kelas V SD minangka *reseptor*. Dhata kasebut antuk saka angket nomer 5 yaiku, “Bagaimana alur dari masing-masing cerita yang sudah kamu baca dan berilah tanda (√) dalam tabel dibawah ini!”. Asil saka pananggap uga panampane *reseptor*, yen wacan bocah ANESB saben critane nduweni alu maju.

Alur kang ana sajrone kelima crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur*, *Memayu Hayuning Bawana*, *Sapa Tekun Mesthi Tekan*, *Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya*, lan *Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi* nuwuhake dudutan. Panemune R-1 nganti R-25 nduweni maneka warna panemu. Panemune R-1 nganti R-25 ngenani alur sajrone kelima crita kasebut, rata-rata alure sajrone crita nduweni alur maju. Crita kasebut bisa diarani alur maju, amarga critane kuwi ora mbulet, gampang dimangerteni uga gampang dipahami dening pamaca mligine bocah-bocah. Andharan kasebut trep karo alur kang digunakake sajrone wacan bocah. Saliyane kuwi uga trep karo titikane sastra anak. Alur kang digunakake sajrone wacan bocah iki yaiku ora mbulet uga gampang dipahami.

4.2.4 Struktur

Struktur kang ana sajrone wacan bocah ANESB kuwi wujud unsur intrinsik kang dijentrehake ana ing salah sijine crita. Crita kasebut kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur*. Dhata ing ngisor dijupuk saka angket kang wis disebar dening panliti marang siswa kelas V SD minangka *reseptor*. Dhata ing ngisor antuk saka angket nomer 9, yaiku “*Isilah tabel dibawah ini dengan unsur instrinsik dari judul cerita Jujur Gawe Mujur!*” Andharan kang kaya mangkono ana pethikan ing ngisor iki.

“*Tema: Kejujuran*

“*Peokohan/Perwatakan:*

Bu Mita: Baik, Penyayang (Protagonis)

Alisa: Jujur, pintar (Protagonis)

Elsa: Baik, pintar (Protagonis)

Mbak Ani: Baik, suka berbagi (Protagonis)

“*Latar: Tempat: di rumah Alisa, dirumah Elsa, di toko jahit*

Waktu: siang

Suasana: sedih, senang, dan bingung

“*Alur/Plot: alur maju*

“*Amanat: Kita tidak boleh mengambil yang bukan hak kita dan harus berbuat jujur.*”

Pethikan ing dhuwur nuduhake asil panampa uga pananggape *reseptor* ngenani struktur kang ana sajrone karya sastra wacan bocah. Panemune R-1 nganti R-25 ngenani struktur kang ana ing saben crita. R-1 nganti R-25 kuwi wis kasil anggone nemtokake struktur ing saben crita. Saben *responden* ora ana kang kangelan ngenani struktur kang ana ing saben crita, lan rata-rata *responden* bisa nemtokake unsur instrinsik sajrone crita kasebut.

Adhedhasar andharan ing dhuwur bisa nuwuhake dudutan yen nyatane kabeh *responden* kasil lan ora ana kang kangelan anggone nemtokake unsur intrinsik ing saben crita. *Responden* kuwi ora kangelan anggone nemtokake unsur intrinsik, amarga Umi Kuntari minangka pangripta wacan bocah ANESB ngripta wacan bocah kang basane gampang dipahami dening pamaca mligine bocah-bocah. Saliyane kuwi, wacan bocah ANESB kabeh critane bisa narik kawigaten pamacane mligine bocah-bocah. Mula saka kuwi, kabeh *responden* bisa nemtokake unsur intrinsik kang ana ing saben crita sajrone wacan bocah ANESB.

4.2.5 Amanat

Dhata ngenani amanat dijupuk saka angket kang wis disebar dening panliti marang siswa kelas V SD minangka *reseptor*. Dhata kasebut antuk saka angket pitakonan nomer 11, yaiku “*Amanat apa yang dapat diambil dari masing-masing cerita dibawah ini?*”. amanat sajrone

wacan bocah ANESB maneka warna. Saliyane kuwi, panemu R-1 nganti R-25 rata-rata nduweni panemu kang maneka warna. Umi Kuntari minangka pangripta crita-crita kasebut, ngemu amanat kang bisa dadi patuladhan tumrap bocah-bocah kang maca crita-crita kasebut. Saliyane kuwi, critane uga gampang dipahami dening bocah-bocah. Mula saka kuwi, *responden* anggone nemtokake amanat kang ana sajrone crita-crita kasebut kasil lan ora kangelan. Bab amanat kuwi wigati banget tumrap pamacane, amarga bab kasebut bisa dadi patuladhan tumrap pamacane kang bisa ditrepake ana ing panguripan kang nyata. Saka amanat kuwi, pamaca nyoba dadi bocah kang luwih apik, kang wiwitane bocah nakal sawise maca crita kasebut bisa sadhar yen tumindak apa kang wis ditindakake kaya dene tumindak ing crita kuwi salah lan kudu bisa ngowahi kang luwih becik. Pamaca uga nyoba mbalekake neng awake dhewe, saka prastawa kang mentas ditemahi paraga sajrone crita, supaya ora nganti kadadayan ing awake dhewe.

4.3 Panampa lan Panangkep Daya Emosionale Siswa Kelas V

Adhedhasar daya *emosional-e* pamaca, panampa lan panangkep kang diwenehake marang ANESB bisa awujud minat, tumindak, pamaragan, lan emosi. Bab kuwi kang bakal diandharake ing ngisor iki.

4.3.1 Minat

Dhata ngenani minat dijupuk saka angket kang wis disebar dening panliti marang siswa kelas V SD minangka *reseptor*. Dhata ngenani minat antuk saka angket pitakonan nomer 1 lan 8, yaiku “*Berilah nomer 1-5 dalam judul cerita yang ada dibawah ini mulai dari yang kamu sukai hingga tidak kamu sukai!*”. Pitakonan nomer 8 yaiku “*Pilihlah satu cerita yang kamu sukai, berikan alasannya!*”.

Asil saka panampa uga panangkepe saben *reseptor* bisa nuwuhake dudutan. Asil wangsulane *reseptor* ngenani minat saka limang crita, kang paling disenengi utawa diminati dening bocah-bocah SD yaiku crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur*, amarga critane kuwi bisa narik kawigaten uga ngandhut amanat kang bisa dadi patuladhan dening bocah-bocah yaiku ngenani *kejujuran*. Crita kang ora disenengi dening bocah-bocah yaiku crita kanthi irah-irahan *Memayu Hayuning Bawana*, amarga crita kasebut basane kuwi angel dimangerteni sarta critane kurang narik kawigatene pamaca mligine bocah-bocah SD.

4.3.2 Tumindak

Dhata ngenani tumindak dijupuk saka angket kang disebar dening panliti marang siswa kelas V SD minangka *reseptor*. Dhata kasebut antuk saka kuisioner nomer 2,

yaiku “*Bagaimana perilaku baik dan buruk dari masing-masing tokoh dibawah ini?*”

Asil saka panampa lan panangkepe *reseptor* bisa nuwuhake dudut. Bab kasebut kabukten saka limang crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur, Memayu Hayuning Bawana, Sapa Tekun Mesthi Tekan, Sepele Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya, Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi*, rata-rata panemune R-1 nganti R-25 ngenani tumindake paraga ing saben crita nduweni tumindak kang bisa dadi patuladhan tumrap pamacane mligine bocah-bocah. Saliyane kuwi, uga ana saperangan paraga kang tumindake ora bisa dadi patuladhan. Saka andharan kaya mangkono, mula tumindak sajrone crita kuwi wigati banget, amarga tumindak bisa mangribawani pamaca anggonemaca reriptan crita kasebut. Tuladhane kayata nuduhake ngenani tumindak kang bisa dadi patuladhan lan tumindak kang ora bisa dadi patuladhan.

4.3.3 Pamaragan

Dhata ngenani pamaragan dijupuk saka angket kang wis disebar dening panliti marang siswa kelas V SD minangka *reseptor*. Dhata kasebut dijupuk saka pitakonan nomer 3, lan 4 sajrone kuisisioner. Pitakonan kasebut yaiku “*Masukkanlah nama-nama tokoh dibawah ini kedalam tabel yang sesuai dengan perannya!*”. Pitakonan nomer 4 yaiku “*Bagaimana watak setiap tokoh dalam cerita wacan bocah tersebut?*”.

Asil saka panampa lan panangkepe *reseptor* ngenani paraga lan pamaragan kang ana sajrone limang crita, nuwuhake dudutan. R-1 nganti R-25 nduweni maneka werna panemu. Panemune R-1 nganti R-25 ngenani paraga lan pamaragan sajrone kelima crita kasebut, rata-rata paragane nduweni sipat becik kang bisa diterapake ana panguripane bocah sabendinane. Saperangan crita paragane uga nduweni sipat ala kang ora bisa dadi patuladhan. Saliyane kuwi, uga ora bisa diterapake sajrone panguripan sabendina tumrap pamaca mligine bocah-bocah. Saka andharan kasebut bisa dimangerteni yen paraga lan pamaragan nduweni peran wigati sajrone crita.

4.3.4 Emosi

Dhata ngenani emosi dijupuk saka angket kang disebar dening panliti marang siswa kelas V SD minangka *reseptor*. Dhata kasebut antuk saka kuisisioner pitakonan nomer 10, yaiku “*Pilihlah satu cerita yang bisa membuat kamu terbawa suasana (sedih, senang, marah)!*”

Asi saka panampa uga pananggape *reseptor* ngenani *emosionale* pamaca bisa nuwuhake dudutan. Panemune R-1 nganti R-25 ngenani crita kang bisa nggawe pamacane kagawa swasana nalika maca reriptan crita. Saka kelima cerita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur, Memayu Hayuning Bawana, Sapa Tekun Mesthi Tekan, Sepele*

Kanggomu Aji Kanggone Wong Liya, lan Tunggak Jarak Mrajak Tunggak Jati Semi, miturut panemune R-1 nganti R-25 rata-rata milih crita kanthi irah-irahan *Jujur Gawe Mujur*. Crita kanthi irah-irahan kasebut kasil anggone mangribawani emosionale pamaca nalika maca reriptan crita kasebut, pamaca kuwi melu kagawa swasanane. Mula saka kuwi, emosionale pamaca wigati banget sajrone karya sastra, amarga reriptan sastra bisa diarani apik nalika bisa nggawa utawa nggiring emosionale pamaca melu kagawa swasana nalika maca reriptan sastra kasebut.

Andharan ing dhuwur trep karo bab pambiji kanthi cara umum miturut panemune *responden*. Rata-rata kabeh *responden* anggone mbiji karya sastra kang awujud wacan bocah ANESB, yen wacan bocah kasebut bisa diarani apik lan salah sijine wujud wacan kang ngandhut piwulang-piwulang kang becik tumrap pamacane. Andharan kang kaya mangkono, amarga wacan bocah ANESB wujud saka reriptan sastra kang bisa narik kawigatene pamaca maca crita kang ana sajrone wacan bocah kasebut. Saliyane kuwi, basa kang digunakane sajrone wacan bocah ANESB uga gampang diipahami dening pamaca mligine bocah-bocah. Crita kang ana sajrone wacan bocah ANESB kuwi trep karo panguripane bocah-bocah. Mula saka kuwi, wacan bocah ANESB bisa diarani wacan kang apik uga ngandhut piwulang-piwulang kang becik kaya dene wacan bocah liyane.

PANUTUP

5.1 Dudutan

Andharan ing dhuwur bisa nuwuhake dudutan yen panliten kang nganalisis ngenani panampa uga pananggape responden tumrap wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari kang nggunakake teori resepsi sastra, dene respondene kuwi siswa kelas V SDN Mojokusumo cacache ana 25 bocah. Saka andharan ing dhuwur bisa nuwuhake dudutan, yen wacan bocah ANESB anggitane Umi Kuntari nduweni unsur instrinsik kang ngliputi tema, latar, alur, paraga lan pamaragan, lelewahane basa, lan amanat. Saliyane kuwi, kang adhedhasar dhata panliten ing dhuwur, rata-rata repondene saka 25 bocah bisa mangsuli pitakonan-pitakonan saka angket kang wis diwenahi dening panliti. Responden anggone mangsuli pitakonan-pitakonan saka angket kang wis diwenahi dening panliti kanthi lancar lan ora ana kang kangelan. Bab kaya mangkono bisa dideleng saka dhata *pengkategorian* lan pambiji tumrap aspek intelektual lan emosional.

Asil saka panliten yaiku rata-rata kabeh *reseptor* bisa mangsuli pitakonan adhedhasar daya intelektual, amarga *reseptor* kang awujud bocah kuwi saka kalangan *akademisi* ora mokal yen bisa mangsuli pitakonan-pitakonan adhedhasar daya intelektual. Ananging kang ndadekake panliten iki *menarik* amarga *reseptor* uga bisa mangsuli

pitakonan kang adhedhasar daya emosionale, kamangka bab kaya mangkono ora tau diwulang ing sekolahan. Bab kasebut kang ndadekake pangira-ngirane panliti kuwi ora pener, kang wiwitan pangirane panliti *reseptor* kang awujud bocah kuwi ora bisa mangsuli, nanging kasunyatanane rata-rata *rseseptor* bisa mangsuli kabeh pitakonan. Jalaran kabeh *reseptor* bisa mangsuli, mahami uga mangerteni apa kang dadi isine wacan bocah ngenani unsur instrinsik. Mula, ora kleru nalika wacan bocah ANESB diarani cocog karo kriteria wacan bocah.

5.2 Pamrayoga

Skripsi iki kasusun, diajab supaya bisa menahi paedah kanggo para pamaca lan supaya bisa nambahi wawasan utamane ana ing bidhang sastra lan supaya bisa nglestarikake uga ngrembakake. Sajrone panyusunan skripsi iki kasunyatanane isih akeh kakurangan kang prelu panulis dandani. Mula saka kuwi panulis njaluk kritik uga saran kang bisa mbangun saka para pamaca kuwi wigati banget kanggo panulisan ing sabanjure.

KAPUSTAKAN

- A'yun, Qurrotul. 2018. *Pitutur Sajrone Kumpulan Wacan Bocah Hadhiah Paling Endah Anggitane Ardini Pangastuti BN (Tintingank Struktural Genetik)*. Surabaya: Universitas Negeri Surabaya
- Cullinan, Bernice. 1989. *Literature and The Child*. New York: Harrcourt Brace Jovanovich
- Djoyosuroto, Kinayati. 2005. *Puisi Pendekatan dan Pembelajaran*. Bandung: Nusantra
- Endraswara, Suwardi. 2011. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama
- _____. 2006. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama
- Junus, Umar. 1985. *Resepsi Sastra: Sebuah Pengantar*. Jakarta: Gramedia
- Mardliyana, Zuni. 2005. *Resepsi-ne Pamaca Marang Cerkak Bingkisan Lebaran Saka Pak Bupati Anggitane Mbah Brintik*. Surabaya: PBD FBS Unesa
- Moleong, Lexy J. 2005. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya
- Nurgiyantoro, Burhan. 2010. *Sastra Anaka Pengantar Pemahaman Dunia Anak*. Yogyakarta: Gadjah Mada Universty Press
- Nurgiyantoro, Burhan. 2015. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada Universty Press
- Paulina, Agustina. 2013. *Perwatakan Tokoh Utama dan Amanat Pada Wacan Bocah Majalah Panjebar Semangat Edisi Juni 2012-Mei 2013*. Yogyakarta: Universitas Negeri Yogyakarta.
- Pradopo, Rachmat Djoko. 2010. *Beberapa Teori Sastra, MetodeKritik, Dan Penerapannya*. Yogyakarta: Pustaka Belajar
- Ratna, Nyoman Kutha. 2011. *Teori, Metode dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Belajar
- Ristiani, Intan. 2017. *Pemahaman Responden Terhadap Unsur Instrinsik Cerpen Tebukuro Wo Kaini Karya Nimi Nankichi (Kajian Resepsi Sastra)*. Skripsi. Semarang: Universitas Diponegoro
- Sari, Riana Puspita. 2013. *Respons Pembaca Remaja Terhadap Cerpen "Robohnya Surau Kami" Karya A.A Navis Dan Implikasinya Terhadap Pembelajaran Sastra*. Skripsi. Jakarta: Universitas Islam Negeri Syarif Hidayatulah
- Sarumpaet, Riris. 2010. *Pedoman Penelitian Sastra Anak. Edisi Revisi*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia
- Siswanto, Wahyudi. 2008. *Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: PT.Grasindo
- Sugioyono. 2018. *Metode Penelitian Pendidikan (Pendekatan Kuantitatif, Kualitatif, dan R & D)*. Bandung: Alfabeta
- _____. 2013. *Metode Penelitian Pendidikan (Pendekatan Kuantitatif, Kualitatif, dan R & D)*. Bandung: Alfabeta
- Teeuw, Andries. 1998. *Sastra dan Ilmu Sastra: Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya
- Wati, Tita Purnama. 2014. *Resepsi Sastra Kelas VII Di Kecamatan Patikraja Banyumas Terhadap Kumpulan Puisi Aku Ini Bintang Jalang Karya Chairil Anwar*. Skripsi. Yogyakarta: Universitas Negeri Yogyakarta
- Wellek, Rene dan Warren, Austin. 2016. *Teori Kesusastraan*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama
- Widyanissa, Mutia Andika. 2016. *Resepsi Pembaca Terhadap Cerpen "Remon" Karya Kajii Motojiro (Studi Kasus 20 Mahasiswa SI Sastra Jepang FIB UNDIP Angkatan 2014)*. Skripsi. Semarang: Universitas Diponegoro
- Winarni, Retno. 2014. *Kajian Sastra Anak*. Yogyakarta: Graha Ilmu